

NyS

Forfatter:	Frans Gregersen
Anmeldt værk:	Erik Hansen: <i>Skrift, stavning og retstavning</i> . Hans Reitzels Forlag, Kbh. 1981. (s. 75-85) Ulf Teleman: <i>Ret og rimeligt. Om skolens og samfundets Sprognormer</i> . I serien <i>Samsprog</i> , redigeret af Ole Togeby Og Ulf Teleman, Hans Reitzels Forlag, Kbh. 1981. (s. 85-93) (Oversat fra svensk af Kirsten Rask)
Kilde:	<i>NyS – Nydanske Studier & Almen kommunikationsteori</i> 13. <i>Sætningsskema og transformationsgrammatik</i> . <i>Fænomenologisk sprogfilosofi. Skriftlig fremstilling</i> , 1983, s. 75-94
Udgivet af:	Akademisk Forlag
URL:	www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Anmeldelse

Erik Hansen: *Skrift, stavning og retstavning*. Hans Reitzels Forlag, Kbh. 1981

Ulf Teleman: *Ret og rimeligt. Om skolens og samfundets sprognormer*. I serien *Samsprog*, redigeret af Ole Togeby og Ulf Teleman, Hans Reitzels Forlag, Kbh. 1981.
(Oversat fra svensk af Kirsten Rask).

Anmeldt af Frans Gregersen

Når man som anmelder sætter sig til skrivemaskinen, spekulerer man først over hvilken norm man bør anvende. En ofte gentaget anklage mod anmeldere er at de hellere ville have haft, at forfatteren »havde skrevet en helt anden bog« (eller havde ladet være med at skrive i det hele taget). Kravet er at bøger skal anmeldes på deres egne præmisser.

Men det er ikke vel tænkt. En anmeldelse er væsensforskellig fra en evaluering, som tager bogens formål på ordet for at undersøge, hvem der har købt og læst værket og hvad de så har fået ud af det. Dette er principielt et empirisk problem. (En sådan evaluering gennemføres for øvrigt alt for sjældent. Typisk tages salgstal og den kollegiale mund-til-øre-kommunikation som indicier for succes).

I faglige tidsskrifter er der derimod tradition for at bøger behandles som ny viden. Normerne for en sådan kritik er de gængse i en videnskabelig diskussion: Holder argumenterne? Er fremstillingen i overensstemmelse med facts og andre videnskabers resultater? Er bogen sammenhængende og klart skrevet?

I det følgende vil spørgsmål som disse blive søgt besvaret, idet jeg samtidig gør opmærksom på, at NyS ved at sætte mig til at anmelde snarere end en tilfældig eller mindre tilfældigt udvalgt folkeskolelærer åbenbart har ønsket netop en sådan faglig diskussion og ikke en på praksis baseret evaluering.

I

Erik Hansen skriver i *Skrift, stavning og retstavning's* forord:

»Jeg har skrevet denne bog for at fortælle dem der er gået ud af skolen hvad der lå bag den staveuddannelse de nu har bag sig, og for at give dansklærerne ideer til hvordan de kan gøre retskrivning til et emne i fa-

get, ikke bare en mekanisk færdighed.« (s. 7)

Når EH samme sted skriver, at bogen egentlig er »en stor leksikonartikel« peger det samme vej: Der er her tale om fremlæggelse af facts som tilsammen tegner en holdning til 'skriftlig dansk': »...det er sjældent man fortæller eleverne om hvad retskrivning egentlig er og hvad meningen er med at de ikke bare kan få lov til at skrive som de taler.« (s. 7)

Det er det vi skal have at vide.

Det tager i alt 134 veloplagt skrevne og bl.a. derfor let læste sider. Der er mange illustrationer, der er litteraturhenvisninger efter hvert afsnit og til sidst et emneindex.

Bogen har 5 kapitler. To principielle og generelle kapitler, hver på ca. 20 sider, handler om skriftens historie (alfabet-princippernes historie) og om de principper og kræfter der påvirker ortografien. Derefter afhandles over 26 sider den danske ortografis særlige vanskeligheder: Kvantitet, vokalkvalitet, diftong-betegnelsen osv. bliver behandlet historisk og systematisk og kapitlet slutter med 10 sider om stavfejl.

Det fjerde kapitel indeholder en længere gennemgang af Retskrivningsordbogen. EH følger her stort set ROs opbygning men der er ikke kun tale om referat også om kritisk problematisering af reglerne. Sidste kapitel former sig som en diskussion af 4 forslag til retskrivningsændringer på baggrund af en redegørelse for »den nyeste lydudvikling inden for rigssprogsnormen«. (Brink og Lund *Dansk Rigsmål* er autoriteten her).

Bogen er klart genkendelig som en lærebog. Der er ingen referencer i teksten og fremstillingen er stedvis problematiserende men aldrig egentlig diskuterende, jf. også ovenfor om »leksikonartikel«. Det stiller store krav til skribenten.

For det første må alle oplysninger være faktuelte korrekte.

For det andet må alle begreber og distinktioner være klare og udnyttes fuldt ud i teksten.

Og *for det tredje* må illustrationer og eksempler være velvalgte og nemme at forstå.

En bedømmelse af om samtlige en bogs oplysninger er korrekte, giver ind i mellem anledning til tvivl. Her ses det straks at langt de fleste er *utvivlsomt korrekte*. Det lader sig nu engang ikke diskutere, hvor mange lydlige manifestationer en given bogstavfølge kan have. Enten er alle de mulige medtaget eller også mangler én eller flere; det vil da være anmelderens opgave at gøre opmærksom på dette. Jeg har ikke fundet sådanne fejl.

Men EHs bog indeholder også afsnit, hvor der fremsættes udsagn der ikke på samme måde er hævet over diskussion. Det spørgsmål en anmelder

der forventes at besvare er i dette tilfælde snarere: Er det *relevant* at diskutere denne eller hin oplysnings status som sikker, mindre sikker, en formodning, en tradition? De to eksempler jeg i det følgende vil give på diskutabile påstande hører med garanti til afsnit som er »off focus«, der er tale om baggrundsoplysninger. Lad da læseren dømme om tvivlen er tilstrækkelig stor til at oplysningerne i stedet helt burde udelades.

På s. 70 hedder det:

»Bekendtgørelse af 7. Juni 1889 fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet om Retskrivningen er de første detaljerede officielle retskrivningsregler for dansk. Der var ingen nyheder eller overraskelser i bekendtgørelsen, for den indeholdt egentlig blot en formulering af de regler som de allerfleste i forvejen fulgte eller forsøgte at følge. Men nu forpligtede ministeriet alle offentlige skoler og privatskoler med eksamensret til at benytte bekendtgørelsens retskrivning i undervisningen.«

Kildegrundlaget for denne passus er følgende:

Den 24de Juli 1888 udgav Undervisningsministeriet en *Meddelelse* med titlen »De nye Retskrivningsregler«. I denne meddelelse refereredes flere henvendelser til Ministeriet om hvilke retskrivningsregler dette burde fastsætte, hvorefter *Meddelelse* fortsætter:

»Hovedindholdet af de Retskrivningsregler, som herefter ville blive at iagttage, er følgende:« Og så følger 22 sideres detaljerede regler indtil *Meddelelsen* slutter:

»Det tilføjes, at der fra Ministeriet vil udgaa Cirkulærer til Gennemførelsen af de ovenfor angivne Retskrivningsregler, samt at Ministeriet har overdraget til midlertidig Docent *Saaby* at udarbejde en Ordbog i Retskrivning paa Grundlag af disse, og at denne Haandbog derefter vil blive autoriseret af Ministeriet.«

Den af EH omtalte skrivelse, bekendtgørelsen af 7de Juni 1889, indeholder s. 28-29 en liste på 8 punkter som er forandringer »efter nøjere Forhandling med Docent *Saaby* foretagne i Cirkulæret af 24de Juli 1888«.

Afstanden mellem 'det diskutabile' og 'det ukorrekte' i dette specifikke tilfælde hænger altså på fortolkningen af ordene om de regler som »ville blive at iagttage« (ikke: vil være at...) og på forskellen mellem en *Meddelelse* og en *Bekendtgørelse*. Ud fra disse to kriterier har Dansk Sprog-nævn på given foranledning sluttet sig til Erik Hansen: *Bekendtgørelsen* er det første *påbud*, anbefalinger har der jo været mange af.

Denne afgørelse kan efter min mening anfægtes alene på grundlag af

de anførte citater, men et enten/eller giver i virkeligheden ikke mening i denne sammenhæng. Både *Meddelelse* og *Bekendtgørelse* må med, når man vil beskrive overgangen fra 'kaos' til ministerielt påbudt retskrivning.

Man kunne måske sige at det var ligegyldigt om datoen er den ene eller den anden og det kunne det vel også være, hvis ikke EH i hele den citerede passage ser bort fra eller i det mindste undervurderer hvilken interessant situation en konservativ undervisningsminister som for første gang skal lovgive om retskrivning egentlig er i. Det er nemlig lærerigt.

Det fremgår klart af *Meddelelse*, at det er presset fra skolen der gør at der overhovedet skal reguleres. Undervisningsministeren vælger så en taktisk genial løsning. Han udgiver noget, der ikke er en bekendtgørelse, men som efter behag kan tolkes som en sådan eller som et forvarsel om en sådan. Polemikken udebliver ikke. Den konservative opinion, ministerens partifæller, repræsenteret af Edwin Jessen og C. St. A. Bille leverer rasende angreb på den »Cultusministerielle Ortographi«. Men det er åbenbart til at leve med, for året efter kan ministeren lægge sidste hånd på værket med en bekendtgørelse som kan opfattes enten som en justering af *Meddelelsen* eller som fastsættelse af de endelige regler. Og året efter kommer så et forsvar for reglerne, bedre end nogen kulturminister kunne have skrevet eller bestilt, H.S. Vodskovs fine lille pjeces *Dr. Jessens »forsmædelige Skandale«*.

Det er elegant lykkedes EH at dementere sit eget udsagn om at bekendtgørelsen ikke indeholdt nogen overraskelser. EH skriver »Bekendtgørelse« men aktstykket bærer faktisk betegnelsen »Bekendtgørelse«. Det fremgår af *Meddelelse*, at flere skoler har brugt Svend Grundtvigs (i øvrigt »af Kultusministeriet anbefalede«) Haandordbog som Retskrivningsautoritet. Grundtvig har opslag som »gjöre« og »kjøre«, har altså j efter g og k foran visse vokaler i modsætning til de ny regler. Når det af eksemplet endvidere fremgår, at Grundtvig skelner mellem ö og ø mens bekendtgørelsen ikke tør påbyde dette (s. 19, Anmærkning) kan man vist nok ikke sige at det for skolebørnene drejede sig om »regler som de allerfleste i forvejen fulgte eller forsøgte at følge«.

Det andet eksempel jeg vil henstille til overvejelse er flg.:

»I de danske middelalderhåndskrifter røber skriveren meget ofte sin dialekt. Man kan i mange tilfælde afgøre om han stammer fra Skåne eller de andre landskaber øst for Øresund, fra Jylland, eller fra øerne. Omkring reformationstiden er dialektpræget langt svagere – især i trykte tekster, hvor sætteren jo kan have udvisket dialekttrækkene i manu-

skripterne.« (s. 107).

Jeg gør opmærksom på, at det ikke er så ligetil at bedømme hvordan jysk så ud i middelalderen. I det mindste er der i afhandlinger som Bjerrums om »Johannes Jutæ og Valdemars Jordebog«, Bjerrums oversigtsartikel om »Sprogbeskrivelsen« i *Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede*, Karl Martin Nielsens om »Sproghistorien« sammesteds og sidst men ikke mindst Gerd Wellejus' afhandling *Jysk, sjællandsk eller skånsk?* fremført en række komplicerede og komplicerende argumenter omkring bestemmelse af en given teksts talesprogsgrundlag. Når man så yderligere kan anskue skellet mellem middelalder og reformationstid som først og fremmest karakteriseret ved ændringer i *genrespredningen* og modstille middelalderlige landskabslove affattet i kunstoprofa og en udpræget jysk tekst som fx »En merckelig grundfest disputatz« (jf. Poul Andersens indledning, se også Karl Martin Nielsen, 1956) så er det spørgsmålet om det i virkeligheden ikke er sikrere at placere Jens Peerszøn som jyde end at foretage samme kortslutning for Johannes Jutæ vedkommende. EH viderefører i sin formulering det som Bjerrum med slet skjult længsel har kaldt »det lethåndterlige billede af den dialekttalende skriver, der forsøger at skrive rigssprog, men ikke kan...« Bjerrum, 1965, s. 65.

Men der er jo også det næste krav, kravet om begrebsklarhed, etc.

Det må vist falde ind under manglende begrebsklarhed, når EH efter min mening bruger begrebet ideogram noget løst.

Det hedder først: »IDEOGRAMMET, dvs. begrebstegnet: man tegner simpelt hen det som man vil sige.« (s. 8) Senere gives som eksempler velkendte billeder à la kniv og gaffel fra en DFDS-brochure. Så vidt så godt. Sværere bliver det når det på s. 10 hedder: »I forbindelse med den moderne europæiske bogstavskrift bruges der nogle få tegn med ideogramkarakter: % & § + ÷ 1 2 3 4 5 osv.« Jeg kan ikke se, hvad det er der er gengivet ligesom det ser ud her. Er der ikke bare tale om at tegnene er internationale ligesom selve bogstavtegnene?

EH mener det virkelig. På s. 12 står der om »vort eget ideogramsystem, tallene«, samtidig med at EH spørger retorisk til »den alvorligste ulempe ved ideogramskriften«: »...hvordan skal man skrive noget som ikke kan tegnes...?« Som det ses. Der kommer rod i alfabet-historien hvis tal ikke er ideogrammer, lige så meget som hvis de er, for tallene ligner jo ikke noget og det ligner jo ikke noget i et ideogrammatisk samfund.

S. 13 eksemplificeres den syllabiske skrift ved en rebus hvor ordene dannes ved at man fra de gengivne billeder trækker bogstaver således

at fx *skeer* minus *e* bliver til *sker* i *el-sker*. Ikke alene er det et anakronistisk eksempel, det er også dårligt fordi det forudsætter bogstavbevidsthed. I stedet for at give en dansk bank gratis reklame kunne EH vel have tegnet et bedre eksempel selv.

Det med eksemplerne er en gennemgående vanskelighed for en lærebog. På s. 16 og 17 er der tre alfabet-eksempler: Et afsnit af Codex Runicus, noget med det græske alfabet og en russisk tekst med det kyrilliske alfabet.

Men hvorfor nu vælge Codex Runicus med de 'bearbejdede' runer i stedet for en runesten, fx Kylverstenen med futharken, hvorfor gengive en annoteret og med besynderlige tegn forsynet græsk tekst og dermed give den ukyndige anledning til at tro at sådan ser en almindelig græsk tekst ud? Og er alle russiske tekster akcentueret eller er det strengt taget kun dem der produceres til fremmedsprogpædagogiske formål? Hvorfor skal vi så have en med akcenter?

Og nu vi er ved den slags: I kildefortegnelsen mangler dels sidetalsangivelser i det hele taget, dels mangler der kilder til de tre gengivne alfabet-eksempler, til lovteksten s. 28 og til udsnittet af Jammers Minde s. 34.

Decideret sjusk er der tale om i litteraturlisterne efter hvert afsnit. Det synes ikke at være på mode at gå så højt op i korrekturlæsning og konsistent udformning af litteraturhenvisninger, men når sidetallet på bøger eller artikler er med, skal det stå samme sted hver gang. S. 43 stilles litteraturen bl.a. således op:

...

»Steffen Heger: Elementær dansk fonetik.

I. Sprog og lyd (77 sider)

II. Tale og tegn (93 sider)

Gjellerup 1974 og 1975

genudgivet som

Sprog og Lyd

Akademisk Forlag 1981 (163 sider).«

En venlig redaktør med lidt sans for anvendelse af kursiv ville have gjort vel i at foreslå flg. alternativ:

Steffen Heger: *Sprog og lyd*. (Elementær dansk fonetik I)

Gjellerup 1974 (77 sider)

Tale og tegn. (Elementær dansk fonetik II)

Gjellerup 1975 (93 sider) osv.

Så kan man også se hvad der er bogtitel og hvad der er seriebetegnelse.

At variationerne er mangfoldige kan man få et billede af ved at sammenligne s. 103 og s. 131: Spang-Hanssens artikel på s. 103 har sideantallet anbragt efter tidsskriftets navn, nr. og år, mens Katlevs artikel i samme tidsskrift på s. 131 har sideantallet lige efter titlen. På s. 131 har EHs artikel i Sprognævnets jubilæumsskrift sideantallet efter titel, mens Galberg Jakobsens artikel i samme skrift på s. 103 må vente med at få sidetal nævnt til efter forlagsangivelsen. Og så er han endda heldigere end Aage Hansen, hvis *Moderne dansk I* helt må undvære omfangsangivelse. Det er noget rod.

Trykfejl er der på s. 36 og s. 44 med mindre EH i modsætning til Fremmedordbogen virkelig mener at digraf skal bøjes som »giraffer«. S. 47 mangler et kolon, s. 53 er og fejlagtigt kursiveret, s. 64 mangler et *i* i *idomet*, s. 97 et *e* i *forfattren*, s. 117 et *r* i *maguerit*. Formen på s. 129: »Det er også ligetil for den progressive at fremkalde et billede af glade og taknemmelige skolebørn, som, befriede for staveproblemerens åg...« er sikkert og vist en vits. Endelig må det kaldes sjusk at der i Sønderby-citaterne på s. 102, sammenlignet med *Samlede Essays* s. 149 har indsneg sig i alt 4 fejl:

I første gengivelse skal linje 4 »ind« være »ud«, linje 7 skal der tilføjes et manglende »op« i »man er vågnet *op* til livet« og i begge gengivelser er *En* med versal uden begrundelse blevet til *en*. Den versal har ganske vist ikke noget med kommatering at gøre, men en del med Sønderbys *écriture*.

Det her er jo småting, hvilken vægt man tildeler dem afhænger af hvor fejlfri man mener en lærebog skal være: Det er ikke steder der fører til fejlagtig viden, højst til lettere forvirring. Det sidste emne jeg vil tage op har derimod at gøre med holdninger.

EH har skrevet bogen for at give indsigt bl.a. i »hvad meningen er med at (eleverne) ikke bare kan få lov til at skrive som de taler«. (s. 7). Sætningen forudsætter som den står et regulativ og en begrundelse for dette. Regulativet eksisterer og det er grund nok til at gennemgå Retsskrivningsordbogen. Men den officielle norms *raison d'être*, hvad har EH at sige om den?

Argumenterne er samlet s. 19 f. Hvis alle skrev som de talte ville vi få en variabel skrivepraksis, dvs. et givet ord ville ikke blive stavet ens hvorsomhelst i talen det optrådte og ligegyldigt hvem der skrev det. Men denne varians er »ligegyldig for meddelelsen«, »overflødig og dermed forstyrrende information« og giver et »forvirrende skriftbillede«.

Mere præcist opregnes tre grunde til at det er hensigtsmæssigt med

en stabil skriftnorm:

- (1) Dialekt- og sociolekt-forskelle ville hvis de kom skriftligt til udtryk føre til kommunikationsblokeringer, fx mellem dialekttalende og »københavnere«.
- (2) Et ustabil ordbillede giver vanskeligheder rent læseteknisk. Forudsætningen for at læse hurtigt er at vi genkender hele ord ad gangen.
- (3) Alle former for alfabetisk ordning vil blive opløst hvis skriftnormen afskaffedes.

Argumenterne er i og for sig gode nok men de forudsætter at der hos læseren er en instinktiv sympati for en retskrivningsreform. De er argumenter imod.

Som sådan er de typisk set fra læserens side. Læseren ønsker at blive fri for forstyrrende information om afsenderen. Men hvorfor er det forstyrrende at få det at vide i skrift som vi ikke kan undgå at lægge mærke til i tale. Hvorfor skal skriftsproget fremtræde som rensat for socialt snavs som det sande klassemedium for den borger der – fri og lige – er højt hævet over at være borger, han er blot et menneske. I en gylden sætning skriver EH (som selv har en fortid som sjællænder): »Det kan være svært nok for en københavner at forstå hvad en vestjyde siger, men hidtil har de da kunnet tale sammen«. Mon ikke der skulle have stået 'skrive'?

Hele humlen er at forståelsen via skrift kommer i stand på nogle bestemtes præmisser. EH viser selv systematisk i sidste kapitel i bogen hvordan de yngre danskere får sværere og sværere ved at kunne præstere det register af formelt sprog som for dem vil ligge så tæt på skriftsproget at man med rimelighed kan kalde det ensartede strukturer. Dialekttalende lærer sig et nyt register i skolen og senere på seminariet eller på Universiteterne og det register ligger som Rigstalesprog tættere på skriftnormen end det talesprog der var deres modersmål. Jeg tror EH undervurderer sprogskiftets vanskelighed og navnlig dets konsekvenser ved blot at se det som et problem om at udelukke forstyrrende information.

I det hele synes jeg bogen er præget af en noget udvendig holdning til skrift-tale-problematikken.

Skrift-afsnittet er symptomatisk et alfabet-afsnit. Væsentlige problemer i forholdet mellem tale og skrift som skriveretning, emfaseangivelse og afsnitsangivelser behandles ikke og det gør at skrift for meget optræder som lydgenivelse slet og ret. Og spørgsmålet om skriftens betydning for (bestemte typer af) kognition ofres ikke så meget som en henvisning.

Måske har det noget at gøre med at der alligevel er en vis usikkerhed mht. hvilken læser bogen er tænkt for:

Der er ikke tale om en bog for den lærer der står midt i stavfejlene i folkeskolen: »Det pædagogiske problem ville kunne løses...« (s. 94), men det »kan« altså ikke løses bliver det i hvert fald ikke. Der er eksempelvis ikke givet oplysninger om hvor mange eksempler hver streg i et diagram som det på s. 53 (der viser at bogstaverne i, e, u, o, y og ø alle har to fonetiske kortvokal-modparter) egentlig dækker over. Det hedder kort og godt:

»På grund af disse kun delvis gennemførte lydudviklinger og deres kun delvise registrering i ortografien (traditionsprincippet!), bliver gengivelsen af korte vokaler i dansk vanskelig for både skriver og læser.« (s. 53) Men på s. 46 kunne disse vanskeligheder måske formindskes en anelse ved at EH fortalte læseren at »hunde« er det eneste eks. på moderne dansk hvor *-unde* udtales med u-kvalitet.

Jeg har skrevet at præget af lærebog er umiskendeligt. Som sådan indgår bogen i det »system« Erik Hansen efterhånden har opbygget, et system af lærebøger i dansk sprog på de videregående uddannelsestrin. Systemet har historiske paralleller:

Da Johannes Brøndum-Nielsen blev udnævnt til professor i nordisk filologi i 1926 satte han en større lærebogsproduktion i gang. 'Dialekter og dialektforskning', 'Danske sprøgtekster til universitetsbrug' og sidst men ikke mindst 'Gammeldansk Grammatik'. Det var lærebøger, der kom til at præge faget i årtier. Erik Hansen er fulgt i forgængerens fodspor. Siden 1975 har lærebøger om pausekomma, den elementære danske overflade-grammatik (*Dæmonernes port*) og tværspørglig grammatik set dagens lys samtidig med at EH sammen med Ole Tøgeby har udgivet 'Sprogvidenskabens discipliner' og sammen med Nana Riemann samlet 'Bibliografi over Moderne Dansk Rigssprog'. Alt i alt et komplet sæt af undervisningsbøger.

Der er imidlertid formelle forskelle som kan vise at afstanden mellem dengang og nu ikke blot er en afstand i tid.

Erik Hansens ny bog er lige så lidt som *Dæmonernes port* en diskuterede fremstilling. Der refereres sjældent til andre forskere bortset fra i litteraturlisterne eller de afsnit hvor deres værker tages op som eksempler. Det sker her med Aage Hansen, Allan Karker, Claus Westh og Jan Katlev. Sammen med en sætning som »Det har ikke været muligt at undgå at bruge lydskrift...« (s. 7) kan formen ses som et indicium på, at tiden kræver at vi tager afsked med nogle karakteristika for den videnskabelige diskurs. Et af dem jeg personlig sætter højest er at den vi-

denskabelige diskurs vækker tvivl. Det gør denne bog ikke. Hvor der er tvivl mulig, dølles den:

»Nu er ortografien på ingen måde en konsekvent fonemskrift. Vor middelalderlige ortografi kommer som man næsten kunne vente det, langt tættere på dette ideal end nutidens...« (s. 28), hvorefter vi får skipperhistorien om den første grammatiker som ærkefonolog en gang til. (se Ulvestad, 1975 for en efter min mening overbevisende afvisning af denne skrøne).

Sagen er jo at *vi antager* at det er sådan som her skrevet står, men både strengt og mindre strengt taget ved vi ikke en snus mere om talesproget end hvad vi kan slutte os til ud fra skriftsproget. Og så er det klart nok en ond cirkel at påstå at skriftsproget i sig selv viser at der var tale om en fonemskrift.

De manglende kildereferencer for de mangfoldige oplysninger som indeholdes i denne bog og den fremsættende form oplysninger har fået, opfordrer ikke læseren til at undersøge om EH har ret, men var det egentlig ikke en god idé om en lærebog gjorde det? Det er vel den funktion Brøndum-Nielsens utallige »Anm.« er har.

Indtrykket af at EH aftjener sin faglige værnepligt er dog ikke lige stort gennem hele bogen. I de to sidste kapitler, der tilsammen udgør næsten halvdelen af bogen, modificeres det afgørende af at EH skriver op mod andres tekster. Hvad enten det sker drillende, som med Retskrivningsordbogen, pietetsfuldt som med Aage Hansen (hvem bogen er til-egnet) eller hånende og med foragt som med faginspektøren for dansk, Claus Westh, klæder det skrivestilen. Da samtidig stoffet er så væsentligt som Retskrivningsordbogen og en ordnet række af eksemplariske reformforslag bliver det med den let skrivende Hansen på hjemmebane en smuk pædagogisk indsats.

Forskellene mellem Brøndum-Nielsens 'system' og Erik Hansens er dog ikke bare formelle. Indholdsmæssigt er systemerne bud på hvordan disciplinen dansk sprog indadtil som udadtil skal præsentere sig. *Sub specie aeterna* vil forskellen i vægtning af fagets forskellige discipliner vel blive opfattet som en forskel mellem traditionel lydhistorie af før-strukturalistisk tilsnit og post-modernistisk strukturalisme, men der er vigtige præciseringer at gøre til denne grovskitse: Brøndum-Nielsens behandling af dialektmaterialet er tendentielt strukturalistisk, det har vi kompetente dommeres udsagn om (Hjelmslev i beretningen fra Nordistmødet i København 1946, se også Poul Andersens nekrolog over Brøndum-Nielsen, 1978, s. 7 f) og Erik Hansen har i sin ny bog flere afsnit der bygger på Brøndum-Nielsens viden om isolerede lyd størrelses ud-

vikling gennem tiden. (s. 48-58).

En interessant akcent i EHs udgave af strukturalismen fremkommer derved at han i denne bog behandler et anvendt lingvistisk emne. Det aktualiserer til gengæld en svaghed i det teoretiske grundlag af vidtrækkende betydning: Sprogbrugeren som individ er nødvendigvis en suspect størrelse for strukturalismen. Sproget selvstændiggør sig som system eller maskineri, hvilket fx betvder at EH skriver om stavfejl som en funktion af konkurrence mellem forskellige regler for lyd-til-skrift-korrespondenser. Derimod behandles de psykiske årsager til stavfejl og de konsekvenser det at begå fejl har for sprogbrugeren, slet ikke. Hvem kender ikke skriveangst, 'ordblindhed' og læseretardering og hvor gerne havde vi ikke set en lingvistisk baseret analyse af sådanne fænomener fra EHs hånd. Nu må vi nøjes med læsepædagogers og psykologers fikse ideer.

Jeg er mig bevidst at jeg her har trukket alt det jeg mener er problematisk skarpt op, mens jeg stort set har forbigået de mange glimrende sider denne bog selvfølgelig har. Det er betingelserne; ros fylder ikke nær så meget som en dokumenteret kritik. Men lad mig da slutte af med roserne:

Det bedste ved denne bog er at den er skrevet sådan at den vil blive læst af mange som derved vil få et betydelig dybere indblik i den danske skriftnorms natur og dens 'indre' historie end de før har haft (en chance for). Det vil forhåbentlig føre til at mange lærere nu kommer til at undervise både bredere og bedre i skrivning og stavning. Og det er jo ikke så ringe endda.

II

Ulf Telemans bog er ikke en lærebog af samme type som 'Skrift, stavning og retstavning'. Den er mere diskuterende, den satser på holdningspåvirkning, og den er mere ambitiøs for så vidt som den forsøger at omspænde skolenis og samfundets sprognormer, historisk, pædagogisk og empirisk-sprogvidenskabeligt. Vægten vil her blive lagt på en diskussion af den ramme Telemans bruger som struktur og på en diskussion af UTs originale bidrag: Fejltypeinddelingen i »normkonfliktfejl«, »normhulfejl« og »normsammenbrudsfejl«.

Men først et kort referat og de (få) formelle indvendinger:

Efter 2 siders hensigtserklæring følger et generelt afsnit om sprognormer, hvori det overbevisende hævdes at sprog *er* normer. Derefter følger slag i slag et omrids af det »offentlige sprog«, et historisk tilbageblik

på dettes dannelse og et afsnit om sproget i familien. I 5. kapitel stilles spørgsmålet: »Er det offentlige sprogs indholdsstruktur klassebestemt?« Derefter følger de tungere afsnit om sprogrigtighed særlig i skolen, bl.a. gennemgås her Telemans eget fejltypesystem med en række eksempler. Tre korte afsnit til sidst handler om 'den menneskelige faktor: læreren', giver et program for en fornuftig sprogundervisning (funktionel skrivning er nøgleordet) og en ønskeliste med videre forskning. Der afsluttes med noter og en litteraturliste. Derimod er der ikke noget index.

Jeg skrev ovenfor at det åbenbart ikke er på mode at rette litteraturlister og læse korrektur!

Det er for dårligt at serieredaktøren (det er også Telemans, men han har da haft Togeby til at hjælpe sig) ikke kan give et direktiv for hvordan referencer bag i bogen skal stilles op og sørge for at det bliver overholdt. Det anvendte system er sikkert det at bogtitler og tidsskrifttitler skal kursiveres, mens artikel-titler står i ordinær med anførselstegn rundt om. Der er som sædvanlig usikkerhed når det drejer sig om serier. Skal både serietitel og bogtitel med kursiv eller kun én af dem og da hvilken? Der er også usikkerhed mht. om forlagsnavn eller trykkested eller begge skal angives. Endelig er der faktisk kommet danske udgaver både af Berger og Luckmanns *The social construction of reality* ('Den samfundsskabte virkelighed', Lindhardt og Ringhof, 1972) og af Pit Corders *Introducing applied Linguistics* (Indføring i sprogvidenskab, Gyldendal, 1977). Torben Andersens »Indledende overvejelser...« findes i øvrigt nu i en tilgængelig udgave i SAML 7 under titlen: »Om ord og ordforråd«, UT refererer til stencil-udgaven.

Resultatet når man gør fejlene i referencelisten op er: kursivering mangler: 1, kursivering forkert: 11. Jeg har ikke talt op hvor mange titler der har stedsangivelse, hvor mange der har forlagsangivelse, men der er vist nok ikke nogen der har begge dele. Hvis man skal vælge mellem dem er trykkested klart den væsentligste oplysning, da det er den der bl.a. styrer valget af hvilken national bibliografi man skal gennemse. Der er kun tre trykfejl, men jeg har noteret vaklen hos den ellers udmærkede oversætter en del steder fx s. 44: »Man har villet *afstedkomme* en bedre overensstemmelse mellem tale og skrift« (åstadkomma) og s. 97 hvor »men vi har sett att medelklassens strängt intima sfär är starkt reducerad och att en slags offentlighet spelas upp i det privata umgänget«. (sv. udg. s. 121) oversættes:

»...men vi har set at middelklassens strengt intime sfære er stærkt reduceret og at man spiller ud med en slags offentlighed i den private omgangsform.« Det skulle vel være »opføres«.

Værre er det – og her er ansvaret igen redaktørernes – at bogen blot præsenteres som »oversat«, det angives ikke fra hvad. Grunden er formentlig at den svenske udgave »Språkrätt« Liber, Lund 1979, som en del af os har anskaffet, faktisk indeholder noget mere stof. Bortset fra at det historiske tilbageblik på det offentlige sprog er blevet bearbejdet så de specifikke svenske eksempler er udeladt er et helt afsnit slettet: s. 79-100 i den svenske udgave hedder »Hur tillämpas ändamålsenlighetsprincipen?« men det findes ikke i den danske udgave.

Redaktøren eller forfatteren er også gået hårdt til værks, når det gælder at udrydde svenske eksempler. Men når brødrene hinsidan kunne goutere en svensk bog fuld af danske eksempler, hvorfor skulle danskerne så ikke kunne klare en hel del svenske fejl-eksempler?

Antisvedismen har også – efter min mening ganske uberettiget – fået konsekvenser for grafen s. 40 i den svenske udgave, en graf som ganske simpelt ikke endnu har fået sin parallel i dansk forskning. Det drejer sig om Johanssons (1977) sammenfatning af hvad man ved om læsekyndighedens udbredelse i Sverige i perioden fra 1800 til 1950. Når nu de svenskere på dette punkt (kvantitative studier af skrive- og læsefærdigheden) kan lære os noget hvorfor må vi så ikke få chancen?

Dybere virkning end blot forholden os oplysningerne har det fået at gennemgangen af præsuppositionsfejl som normhulfejl er blevet slettet. I den svenske udgave findes s. 135 en introduktion af begrebet præsupposition i tilknytning til en gennemgang af hvilke fejl af typen 'normhul' elever i syvende klasse i Sverige laver. Men da hele materialet er svensk bliver det slettet i den danske udgave med det resultat, at da den danske udgave på s. 116 nævner at »brud på præsuppositionsreglerne (sic!) kunne også virke meget forvirrende« er læseren komplet konfus. Han/hun kan jo ikke vide at den bestemte form viser hen til det manglende afsnit.

Telemans bog er som sagt mere diskuterende end EHs. Der er i teksten referencer til andres arbejder og flere steder hentes eksempler eller resultater ind i fremstillingen (fx s. 59 hvor Eva Neulands resultater gengives kort). Oftest er der dog tale om henvisning til videre læsning og her kan det godt være noget slørende at der refereres til »undersøgelser« uden at der tages klart stilling til deres validitet og til generaliserbarheden for danske forhold. I stedet for ret og slet at skrive at der ikke er gennemført nogen empiriske studier af primærsocialisationen i Danmark og da slet ikke af klassebetingede forskelle i opdragelsen, sniger Telemans sig gennem amerikanske og norske undersøgelser til at bygge et billede op af klasseforskelle i opdragelsen som til gengæld må blive meget abstrakt og alment.

Dermed er vi inde på noget der er karakteristisk for bogen. I flere af kapitlerne er argumentationsstrukturen først at hævde et bestemt synspunkt dernæst at hævde det modsatte for tilsidst at ende med et (uforholdt?) både-og:

s. 81 ff gives et strengt deterministisk billede af skolen som klassesamfundets selektionsapparat, men s. 83 hedder det så trøstende: »Den beskrivelse af skolen jeg lige har givet er ikke helt sand«. Men jeg synes ikke det lykkes at fortælle læseren hvad i beskrivelsen der er helt sandt og hvorfor resten ikke er det.

s. 54 hedder det: »Når vi socialiseres ind i et sprog, hvad enten det sker i den primære socialisation eller på anden måde overtager vi en analyse af verden som er nedfældet i det indlærte sprogs leksikalske struktur.« Det bliver på s. 58 med udgangspunkt i en opremsning af hvor mange og hvilke negativt ladede ord der findes for kvinder i forhold til lignende ord for mænd, til flg.:

»Vi har nu set hvordan et sprogs ordforråd trækker nogle grænser som let kan påvirke vores måde at strukturere verden kognitivt på.« På s. 66 får vi så at vide at selvom »det er nemmere at tænke med sproget end mod det – så er det ikke umuligt at gå imod tidligere kategorier i analyserende arbejde«. Det er dårlig metaforik spillende på en tvetydighed i ordet »med«. Men i kapitlets slutning er »sproglig manipulation« det at skabe ny ord der åbner øjnene. Karakteristisk nok slutter Teleman med et 'måske': »Så måske kan sproglig manipulation alligevel på længere sigt skabe beredskab til samfundsmæssige forandringer« (for et lignende synspunkt se Fink, 1980).

Det er ikke noget ligegyldigt sted i argumentationen, det her. Svaret på det centrale spørgsmål: Er det offentlige sprogs indholdsstruktur klassebestemt? afhænger af om UT kan få etableret faste udtryk-indholdsrelationer for elementerne i det offentlige sprog for derefter at kunne påstå som en moderne Sapir/Whorf at disse grænser »er sat« på forhånd. Sproget anskues her som en tvangsmekanisme, som det givne vilkår for kommunikation. UT har dog sine reservationer over for denne ny relativitetsteori:

»Men vi må naturligvis ikke glemme at sprogets struktur har et dialektisk forhold til brugen af sproget: ligesom sproget er en forudsætning for brugen er brugen en forudsætning for sproget, dvs. brugen påvirker sprogets regler eller struktur. Det går i ring: et ords vedtagne indhold bestemmer hvordan dette kan bruges i kommunikationen, men eftersom der altid er en vis spændvidde mellem et ords abstrakte leksikalske betydning og det ordet står for i en konkret meddelelsessituation, er det

let at indse at hyppig brug af ordet i en bestemt sammenhæng kan virke tilbage i form af en omstrukturering af de almene anvendelsesregler for ordet, dvs. af ordets leksikalske betydning.« (s. 65).

Altså på den ene side: Sproget betyder noget før brugeren kommer ind i billedet, men på den anden side, brugeren bruger ordet til at mene noget med. Som sprogSYSTEM har sprog en struktur med faste indholds-udtryks-relationer, som sprogBRUG hersker de bløde grænser, den relative frihed, »en vis spændvidde«.

Jeg forstår UTs dilemma – det er fælles for os alle, men jeg kan samtidig ikke undgå som den dumme læser at spørge: Hvad mener manden egentlig? Som god dialektisk materialist kan man svare: Se på (UT's) praksis! Og det påfaldende er at UT i de praktiske afsnit ikke vurderer normfejl ud fra de ideologiske parametre han har brugt i dette afsnit om »indholdsstrukturen« men anlægger et kommunikationsfunktionelt synspunkt: Side 110-17 besvares spørgsmålet: Hvor farlige er fejlene? uden at kriterier af indholdsmæssig art eksempelvis »ægte/videnskabelige begreber eller pseudo-begreber«, 'sand indsigt' eller bare »gennemskuelighed« anvendes. På den måde kommer afsnittet om indholdsstrukturen til at fremstå som ideologisk legitimation.

UT kunne svare, at han har koncentreret sig om fejl på sætningsniveau; det er først muligt at tage stilling til om der gives udtryk for sand indsigt, når man har en længere tekst. Men det er vel ikke noget svar. Hvorfor beskæftiger vi os ikke med det væsentlige? Af beskedenhed? I så fald er det en falsk beskedenhed.

Den samme slalom-teknik genfindes hvor det gælder et for bogen centralt anliggende.

Det er Telemans agt at vise hvorledes det offentlige sprog er skolens sprog, at det offentlige sprog er den herskende middelklasses sprog men samtidig at »det offentlige sprog ikke fastlåser sine brugere mere end at det også godt kan bruges i en anden fortolkning af samfundet end den der ligger i de i øjeblikket privilegerede klassers interesser, dem der normalt forvalter og videreudvikler det offentlige sprog.« (s. 85). Men samtidig med klasse-dikotomien mellem de privilegerede og arbejderne har vi en institutionel modsætning som præsenteres allerede i 2. kapitel:

»Fra det sproglige synspunkt går den afgørende skillelinje mellem familiens sprogbrug i hjemmet og sprogbrugen i den politiske offentlighed.« (s. 31) Her står offentligt sprog for læseren som det sprog hvori Bent Stuckert og Ole Thisted diskuterer politik med Schlüter og Anker. Men er det sprog det samme som det sprog læreren bruger i skolen? UT må mene præcis det, men han undgår helt at give en sproglig definition

af det offentlige sprog, hvorfor dette jokersbegreb kan bruges for alt andet end den særlige situationsbestemte originalt restringerede kode. Og ligesom Bernstein kortsluttede fra situation til institution og påstod at middelklassebørn qua deres status som mennesker havde en restringeret kode og som en følge af deres opdragelse oveni en elaboreret, hævder nu Ulf Teleman efter 10 års Bernstein-debat præcis det samme:

»Men i virkeligheden er børn fra forskellige klasser meget ulige forberedt til mødet med det offentlige sprog i skolen. De forældre som på deres arbejde bruger det offentlige sprog, slipper *næppe* disse sprogvaner lige så let som de lægger arbejdstøjet, når de kommer hjem. *Det ville ikke være overraskende* hvis disse forældre havde et nærsprog der er mere lig med fjernsproget end de forældre der i deres erhverv ikke er omgivet af det offentlige sprog. For det andet er også mønstrene for samspil og opdragelse i familien farvet af forældrenes arbejde. I middelklassefamilien reproduceres *til dels* de vilkår for kommunikation som gælder i offentligheden. Derved trænes børnene i det offentlige sprog uden at nogen ved af det.« (s. 47, mine udhævninger).

Trods de udhævede forbehold er der ingen tvivl. Den skillelinje der 15 sider tidligere var den vigtigste er ikke længere den vigtigste, skellet mellem middelklassens sprogbrug i hjemmet og arbejderklassens sprogbrug i hjemmet er vigtigere. For den har konsekvenser for skolen, for livet. Men bemærk hvordan de to skel har det med at flyde sammen til ét. Middelklassen gør hjemmelivet til en stor politisk offentlig debat mens arbejderne restringerer sig igennem med deres nærsprog både på arbejde og i fritiden. Parodi? Nej, konsekvenslæsning af hvad der står.

Lars Heltoft har gjort mig opmærksom på at det flydende i diskursen måske hænger sammen med en begrebsuklarhed i den sociologiske ende af forklaringen. Det kunne være interessant at rekonstruere det billede af et klassesamfund vi sprogforskere arbejder med, lidt mere detaljeret end bare skibsværft osv. Universitetet. Ganske ubemærket har hovedinteressen forskudt sig fra produktionssfæren til cirkulationssfæren måske specielt reproduktionen af arbejdskraften. Tilsvarende kendes den vaskægte kapitalist slet ikke, han er ikke sprogligt interessant, men hvad med småborgeren, eller dem der lever i de usamtidige produktionsforhold som vennerne på landet, dem med dialekterne, do we nårk. Eller hvad med mobilitetsproblemet: I hvor høj grad reproducerer de danske sociale lag sig selv i dag? Det ville give en indfaldsvinkel til forholdet mellem opdragelse og arbejde.

UT skal ikke bebrejdes at han ikke har taget disse problemstillinger op, det er nærmest at bede en offentlig aftenbøn at mumle: Vi bliver al-

drig mere konkrete hvis ikke vi præciserer hvem det er vi taler om og hvorfor kun dem; din klasseanalyse er din beskrivelses grænser.

Der er ikke gennemført empiriske undersøgelser af danske forældres opdragelsespraksis i familien men der er faktisk gennemført undersøgelser af skolesprog. Og de undersøgelser lige som de undersøgelser jeg har refereret i min artikel i Børn Sprog og Undervisning viser éntydigt at der ikke er tale om så »nem« en forklaring som den at ALLE middelklassebørn skulle være udstyret med den rette kode hjemmefra. (Skoledage I-II, Gregersen, 1980). Der er tale om at de børn der taler meget i skolen og kan gå ind og støtte lærerens undervisning og får lov til det, at *de* som regel kommer fra middelklassen – specielt akademikerlaget. Men der er mange middelklassebørn som ikke indtager disse positioner; der er jo kun én eller to til rådighed i hver klasse.

På s. 85 foreslår UT læseren et eksperiment:

»Lav en ordliste over alle de ord der bruges i en arbejderfamilies privatsfære (L_1), og samtidig en anden liste over alle de ord der bruges i en konservativ avis (L_2). Lad os så også sige at du skal skrive en radikal socialistisk avis. Min påstand er da at du er dårligt stillet hvis du kun behersker L_1 , men at du kan klare dig meget pænt med L_2 .« (s. 85 f)

Når de sproglige forskelle i en bog der handler om sprognormer bliver så abstrakte at de let og elegant springer hen over skellet mellem tale- og skriftsprog forsvinder meningen gerne ud i den blå luft. Hvad skulle man dog lære af det eksperiment andet end at skriftsproget i Berlingeren minder én mere om skriftsproget i Land og Folk end om samtalen i en B&W-arbejders køkken. Men for Teleman bliver det springbrædt for en analyse som viser at progressive pædagoger må lære deres elever det offentlige sprog for at de kan gennemskue det.

Det der med at gennemskue sproget præciseres på s. 89: »Det gælder om at trænge ind bag de ideologiske udtryks tilsyneladende »naturlighed«.« Igen tanken om at det er »forkert« sprogbrug at bruge udtrykket arbejdsgiver om en der slet ikke giver noget væk. Som om et hvilket som helst barn ikke var klar over at A.P. Møller ikke giver gratiale for medarbejdernes havblå øjnes skyld. Naiviteten i synspunktet kommer formentlig bedst frem, når man ser på Navnestof. Forleden så jeg en filmatisering af Dickens' knaldroman *To byer*. En af hovedpersonerne hed mr. Lorry, han blev såmænd spillet af Kenneth More.

Telemans bog er konsekvent opbygget. Sprog er normer og forskellige grupper har forskellige normer. Men da det samtidig gælder om at lære det offentlige sprog fordi det er det »man« tænker i (det er her sprogfe-

tichismen kommer ind: Hvad nu hvis det for det revolutionære formål ikke var tænkning men handling det kom an på, så får vi to ganske vist ikke den samme centrale placering broder Ulf, men det kan vel ikke være det det kommer an på, eller hur?) og det fører til fejl. Fejlene kan være af tre slags. Genuin *normkonflikt*: min norm siger én ting, det offentlige sprog noget andet, *normhulfejl*, jeg mangler noget for at kunne skrive det offentlige sprog og endelig *normsammenbrud*, jeg har begivet mig ud i for meget på én gang.

Det ser jo logisk og flot ud at man fra start til mål benytter samme argumenter og samme begreber centreret omkring »norm«. Men en norm må være beskrevet for at vi kan operationalisere den. Det offentlige sprog, det dansk som beskrives i de danske grammatikker, opfylder til fulde dette krav, det er analyseret på kryds og tværs. Derimod er det vulgære sprog, den underjordiske norm, kun sporadisk lyst i band som »plebejisk«, overflødig sprogbrug eller slet og ret upassende. Som normkonfliktfejl optræder følgerigtigt de kendte sprogrigtighedsfejl af typen »ham og mig« og fejl som »beror på at ... (eleverne) ikke udtaler ordene ordentligt« (sic!) (s. 97) men endnu flere fejl kan være en følge af normkonflikter vi ved det ikke før vi har en beskrivelse af elevens norm.

Generelt må man stille følgende krav til en fejltypeinddeling: For at fejltypeindelingen skal være velbegrundet og pædagogisk effektiv skal (1) afgrænsningerne typerne imellem være klare: man skal kunne kende en fejl af type x når man ser den. (2) Der må være tale om at årsagen til at fejl af en bestemt type begås er den samme, så at den pædagogiske strategi til bekæmpelse af fejlene kan være afledt af en sådan årsagsindsigt: Fordi fejl N er af type Z hvis årsag generelt er W skal jeg »kurere« N ved at gøre M.

Telemans fejltypeinddeling opfylder ingen af kriterierne.

s. 102: »Det er ikke nemt at finde entydige normkonfliktfejl i gymnasisternes skrivelser.«

s. 102: »Det kan diskuteres hvor grænsen mellem normkonflikt og normhul går.«

s. 104: »På en vis måde kan man derfor godt sige at alle stavfejl (...) er normhulfejl.«, hvilket samtidig udelukker en og samme årsagsforklaring andet end det tautologiske: NN kan ikke stave til XX.

Om normsammenbrudsfejl hedder det på s. 110: »Grænsen er selvfølgelig ikke altid lige nem at trække til fejl af type 2«. På s. 127 står det så direkte at de her opstillede krav er en misforståelse:

»Man kan ikke gå direkte fra indsigten i forskellige fejltyper til en pædagogisk praksis. Fejltyperne er ligesom normerne analytiske begreber

som tager udgangspunkt i en tolkning af sproget som struktur ikke i sprog som en kommunikationsproces eller i sprog som en indlæringsproces.« Men hvorfor har fejltyperne denne abstrakte karakter når samtidig det på s. 128 afsløres at UTs ønske har været at kunne skelne mellem »kognitivt vigtige og mindre vigtige fejl«.

På de næste sider tager UT da også en ganske anden stilling end han indledningsvis lagde op til. Der drages en række pædagogiske konsekvenser af fejltypindelningen, eksempelvis at normhulfejl kan underopdeles i én type som kræver funktionel skrivning og læsning for at blive kureret og én type som kræver selvinstruerende materiale til opøvelse af tekniske færdigheder som »stavning, interpunktion, særskrivning/sammenskrivning.« (s. 131).

I det hele taget er kodeordet i dette afsnit om en fornuftig sprogundervisning funktionel skrivning. Igen kan man beklage at UT ikke til brug for den danske udgave bearbejdede dette afsnit så han klarere tog stilling til de vanskeligheder PROJEKT SKOLESPROG i *Skoledage 2* har påpeget det giver at funktionalisere skrive- og læsetræningen. Som det står nu virker afsnittet som en mellemtung mellem et manifest og en smuk utopi om en reflekteret og på grundig indsigt i sprogforskelle baseret danskundervisning. Hvem der skal kunne give denne undervisning med de videregående danskuddannelsers nuværende vægtning af fag som sproghistorie og sociolingvistik er mig til gengæld en gåde.

Man kan kun være Teleman taknemmelig for at han har prøvet at fremstille sine tanker om sprogpedagogik i en teoretisk reflekteret og på samvittighedsfulde studier baseret sprogsociologisk ramme. Jeg mener ikke sammentænkningen er lykkedes, men selv uden den følgestrenged der er lagt op til i bogens opbygning er det en god bog. Kapitel 10 er i sig selv det mest konstruktive svar CUR kunne ønske sig på deres spørgsmål om fremtidens modersmålsundervisning og gennemgangen af både det offentlige sprogs historie og de mange konkrete eksempler på fejl fylder et hul i litteraturen om skriftlig dansk. Hans Reitzels forlag har med de to bøger der her har været omtalt og Ole Togeby og Henning V. Jensens bog *Brug Sproget!* bragt den før så udsultede skriftlige fremstillingsdisciplin tre kærkomne nyheder.

Frans Gregersen, f. 1949, lektor ved Institut for nordisk Filologi, Københavns Universitet.

Litteratur

- Andersen, Poul, 1952: Indledning til: Jens Peerszøn: *En merckelig grundfest disputatz*. Munksgaard, København.
- Andersen, Poul, 1978: Johannes Brøndum-Nielsen. Minder om Læreren og Vennen. *Acta Philologica Scandinavica*, Bd. 32, nr. 1, 1-11.
- Bekendtgørelse fra Ministeriet for Kirke= og Undervisningsvæsenet af 7de Juni 1889*: Nyeste Retskrivningsregler.
- Bille, C. St. A., 1889: *Retskrivnings-Spørgsmålet*. Et Indlæg imod den fra Ministeriet for Kirke= og Undervisningsvæsenet under 24de Juli 1888 udfærdigede »Meddelelse«. Gyldendal, København.
- Bjerrum, Anders, 1960: Johannes Jutæ og Valdemars Jordebog. I: *Ti Afhandlinger*. G. E. C. Gads Forlag, København. 163-214.
- Bjerrum, Anders, 1965: Sprogbeskrivelsen. I: *Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede*. Gyldendal, København. 52-66.
- Fink, Hans, 1980: Om institutioner som forudsætning for sprog. I: P. Harder og A. Poulsen (red.): *Hvad går vi ud fra?* Gyldendal, København. 79-87.
- Gregersen, Frans, 1980: Sociolingvistik og skolesprog. I: F. Gregersen, K. Reisby og Hans Vejleskov (red.): *Børn, sprog og undervisning*. 2. udg. Gyldendal, København. 143-171.
- Grundtvig, Sven, 1880: *Dansk Haandordbog*. Med den af kultusministeriet anbefalede retskrivning. Anden meget forøgede udgave. C. A. Reitzel, København.
- Jessen, Edvin, 1889: *Cultusministeriel Orthographi*. P. A. Hauberg og Comp., København.
- Johansson, Egil, 1977: *The history of literacy in Sweden in comparison with other countries*. Educational Reports No. 12. Umeå.
- Meddelelse fra Ministeriet for Kirke= og Undervisningsvæsenet af 24de Juli 1888*: De nye Retskrivningsregler.
- Nielsen, Karl Martin, 1956: Tre jyske bønnebøger. I: *Festskrift til Peter Skautrup*. Universitetsforlaget i Aarhus. 223-238.
- Nielsen, Karl Martin, 1965: Sproghistorien. I: *Det danske sprogs udforskning i det 20. århundrede*. Gyldendal, København. 26-51.
- Nordistmødet i København 1946*. Munksgaard, København 1947.
- Projekt Skolesprog, 1979: *Skoledage I-II*. GMT og Unge Pædagoger, København og Kongerslev.
- Teleman, Ulf, 1979: *Språkrätt*. Liber Läromedel. Lund.
- Ulvestad, Bjarne, 1976: Grein sú er máli skiptir: Tools and Tradition in the First Grammatical Treatise. *Historiographica Linguistica*, vol. III, No. 2. 203-224.

Vodskov, H. S., 1890: *Dr. E. Jessens »formædelige Skandale«*. Et lidet Indlæg for den nye Retskrivning. København.

Wellejus, Gerd, 1972: *Jysk, sjællandsk eller skånsk? En undersøgelse af kriterierne for jysk dialekt, baseret på det gammeldanske lovsprog*. Københavns Universitet, Institut for nordisk Filologi, studier 2. Universitetsforlaget i København.